

TESAM Akademi Dergisi

Journal of TESAM Academy

ISSN 2148-2462 / E-ISSN 2458-9217

Türk Savunma Sanayinde Bütüncül Durumsal Farkındalık; Türk Yabancı Askeri Satışlar Sistemi

Holistic Situational Awareness in the Turkish Defense Industry; Turkish Foreign Military Sales System

Öz

Soğuk savaş döneminden beri savunma sanayi ülkelerin dış politikalarının belirlenmesinde önemli araçlardan birisi olarak görülmektedir. Bu nedenle savunma sanayinde gelişmiş ülkeler dış askeri satış sistemini kurarak bu enstrümanı etkin olarak kullanmaktadır. Türk Savunma Sanayisinin ihraç potansiyeli son yıllarda oldukça artmıştır. Ancak Türk Savunma Sanayi ürünlerinin dış ülkelere ihracını koordine eden, sürekliliğini sağlayan bütüncül, etkili sorumlulukların net olarak belirlendiği bir yapı bulunmamaktadır. Bu nedenle makalede Türk Savunma Sanayi dış alım ve satış sisteminin hukuki yönünü, teorik yapısını aktörlerini bütüncül bir yaklaşım ile incelemek amaçlanmıştır. Çalışmada daha çok nitel araştırma metodu kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda; Türk Savunma Sanayisinin dış alım ve satış sistemi, bazı yabancı ülkelerin dış askeri satış sistemleri de incelenerek, Türkiye'nin şu anda dış askeri satışları yapmasına rağmen, bu mekanizmanın belirli bir sistem ve yapıya uygun olarak yapılamadığı, sürecin bütüncül, süreklilik sağlayan bir yapıda olmadığı bulgularına ulaşılmıştır. Özellikle savunma sanayinde dünyada belirli bir yere gelen ülkelerin bu süreç için ayrı bir sistem ve yapı oluşturdukları görülmüştür. Sonuç olarak Türk Savunma Sanayinde; dış politikada kullanılabilecek, sürekli, devlet garantili bir yapının kurulması gerektiği sonucuna ulaşılmış ve bu yapının da hangi özelliklerde olması gerektiği ile ilgili bir model geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Savunma Sanayi, Dış Politika, Dış Askeri Satışlar, Bütüncül, Süreklilik

Abstract

Since the Cold War period, the defense industry has been used as one of the

M. Sadık AKYAR

Yrd.Doç.Dr.
Girne Amerikan Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.
sadikakyar@gau.edu.tr
ORCID : 0000-0001-9485-5488

Cilt / Issue: 10(2) 559-589
Geliş Tarihi: 10.02.2023
Kabul Tarihi: 30.03.2023

Atıf: Akyar, M. S. (2023). Türk Savunma Sanayinde Bütüncül Durumsal Farkındalık; Türk Yabancı Askeri Satışlar Sistemi. *Tesam Akademi Dergisi*, 10(2), 559-589. <http://dx.doi.org/10.30626/tesamakademi.1249677>.

most important tools in determining the foreign policies of countries. For this reason, developed countries in the defense industry have used this instrument effectively by establishing the military foreign sales system. The export potential of the Turkish Defense Industry has increased considerably in recent years. However, there is no structure that coordinates the export of Turkish Defense Industry products to foreign countries and ensures its survivability, where holistic and effective responsibilities are clearly defined. In this context, It aimed to examine the legal aspect of the Turkish Defense Industry foreign purchase and sales system, its theoretical structure, actors with a holistic approach. More The qualitative research methods were used more than the others in the study. As a result of the study; By examining the foreign purchase and sales system of Turkish Defense Industries and the foreign military sales systems of some foreign countries, although Turkey is currently making foreign military sales, this mechanism could not be made in accordance with a certain system and structure. It has been founded that it has not been approached with holistic and continuous structure to this process. Especially in the defense industry, it has been seen that the countries that come to a certain level in the world have created a separate system and structure for this process. As a result, in the Turkish Defense Industry; It was concluded that a continuous, state-guaranteed structure that could be used in foreign policy should be established and a model was developed regarding the features that this structure should have.

Keywords: Turkish Defense Industry, Foreign Policy, Foreign Military Sales, Holistic, Continuity

Extended Abstract

Since the Cold War period, the defense industry has been used as one of the most important tools in determining the foreign policies of countries. For this reason, developed countries in the defense industry use this instrument even more effectively by establishing the military foreign sales system. Following the end of WW- 2, the Truman Doctrine was introduced by the United States to encircle the Soviet Union. The Truman Doctrine aimed to strengthen its ties with the countries of Europe and the Far East by providing them with military equipment and materials, as well as to hamper the containment of the Soviet Union. One of the countries that received military aid from the United States was Turkey.

However, over the years, other countries such as Turkey have become somewhat dependent on the United States in terms of military equipment. In the long run, this dependence resulted in political and economic dependence. In other words, military dependency in a sense required acting together with the country where weapons and equipment were purchased in a political sense. For this reason, the U.S. has always used the defense industry as an instrument in its foreign policy and continues to do so. The most striking example of that is the CAATSA (Countering America's Adversaries Through Sanctions Act) law enacted in December 2017 (US Department of Treasury, 2022).

As defense industry issues are perceived as a technical issue in academic circles, the interest of social sciences academicians in this field has generally been limited. Because the defense industry is generally approached system-based. For this reason, existing weapon systems and equipment are mostly handled by those coming from within the sector on a project basis or by academicians with engineering backgrounds. Another reason for this approach is that defense industry projects have become popular in the public opinion in recent years and are especially attracted by the young generation. However, today, the defense industry is one of the most important elements of foreign policy. All countries with defense industry export potential, especially the USA, approach this issue systematically. For this reason, Foreign Military Sales in the relevant countries are connected to a system and mechanism. The biggest reason for that military relations affect political and economic relations. For this reason, there is a need for this area to be connected to a certain system in Turkey and to be established holistically and inclusively, not to cause interruptions, with state guarantee and reliability. So far, the relationship of the defense industry in the academic world in the context of social sciences in relation to security and international relations is not at the desired level. For this reason, it is foreseen that this need can be met to a certain extent with this study and at least an awareness can be created in these areas.

The export potential of the Turkish Defense Industry has increased considerably in recent years. However, there is no structure that coordinates the export of Turkish Defense Industry products to foreign countries and ensures its continuity, where holistic, effective responsibilities are clearly defined. Currently, the permission of the products to be exported by the Ministry of National Defense (MoD) is made with a list published every year under the Law No. 5201. Therefore, if the products to be exported are included in this list, permission is obtained from the Ministry of

National Defense. On the other hand, the Presidency of Defense Industries (SSB) coordinates and sometimes makes arrangements regarding the products to be exported. Countries that are buyers deal directly with Turkish Defense Industry companies. In other words, there is no “State Guarantee” anywhere in the military sales made by other companies other than the Turkish Armed Forces Foundation (TSKGV) companies. In addition, the conduct of foreign military sales within a certain system will regulate the use of the defense industry as an important instrument in Turkish Foreign Policy (TFP), the control of all systems and equipment sold, and the End User issues.

it is aimed to examine the legal aspect of the Turkish Defense Industry foreign purchase and sales system, its theoretical structure and actors with a holistic approach. More qualitative research methods were used in the study.

In this context, the foreign purchase and sales system of the Turkish Defense Industry has been examined in detail. For this reason, the US FMS (Foreign Military Sales) system, which has been using the defense industry as the most important element of its foreign policy since the beginning of the cold war, has been examined in detail. In addition to the FMS system, the main procurement system of the Turkish Armed Forces; NATO’s procurement agency, NSPA (NATO Support and Procurement Agency), the German Defence Cooperation Office and other external procurement systems were also discussed. In addition, the foreign military sales systems of countries such as the United Kingdom (DESA), South Korea (DAP), France (DGA) and Russia (Rosobonexport), which have entered into intensive cooperation with Turkey in the defense industry in recent years, were also examined in this context.

Although Turkey is currently making foreign military sales, it has been found that this mechanism cannot be carried out in accordance with a certain system and structure, and that the process is not in a holistic and continuous structure. Especially in the defense industry, it has been seen that the countries that come to a certain level in the world have created a separate system and structure for this process. As a result, in the Turkish Defense Industry; It was concluded that a continuous, state-guaranteed structure that could be used in foreign policy should be established and a model was developed regarding the features that this structure

Within the scope of this model developed, it was concluded that a separate “Deputy President for Foreign Military Sales “ could be established within the SSB under the Presidency. This deputy; Within

the scope of Turkish Foreign Policy (TDP) of Turkish Defense Industry companies; ensuring the continuity of overseas sales, establishing an uninterrupted after-sales logistics supply chain to the relevant countries, keeping an inventory of the weapons sold and coordinating the “end user” situations with the units of the relevant countries should be in a structure that can perform the duties. MoD can carry out two tasks in this system. The first is to give the approval of the war weapons and equipment to be exported abroad under the law nu: 5201 as it is still in the current situation, and the second is the observer duty. The MoD’s observer mission should be in such a way that it controls the entire system and coordinates with the SSB or relevant institutions when necessary, and that it is activated when there is an interruption in the logistical support, training and maintenance of the weapon system equipment purchased by the relevant state from Turkey.

Within the scope of this system to be established; With a “blockchain” based software that will prevent delays that may occur and minimize bureaucracy, request, approval, supply and registration system can be provided to all stakeholder countries without losing time. Thus, reliability is ensured by every stakeholder country enters this system.

Giriş

Türkiye 2000'li yılların başlarına kadar savunma sanayi kendi kendine yeterli olmadığından ihtiyaçlarını daha çok dış kaynaktan karşılamaktaydı. Ancak yıllar içinde gelinen aşamada Türk Savunma Sanayinde yerlilik seviyesi önemli bir orana ulaşmıştır.¹ (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2021) Ayrıca Türkiye halen dışarıdan askeri ürün ve malzeme tedariği yapmasına rağmen, bir yandan da dış satıcı durumuna gelmiştir (Stokholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü -SPRI, 2021, s. 1). Türk Savunma Sanayi yıllık ihracat geliri 2022 Kasım ayı itibarıyla yaklaşık 3,7 Milyar USD'a ulaşmıştır. Bu rakamlara hizmet ve eğitim gelirleri dahil değildir (Savunmasanayist, 2022, s. 2).

Osmanlı İmparatorluğu zamanında Almanya, Fransa, İngiltere'den çeşitli silah ve sistemleri tedarik edilmişti. Milli mücadele esnasında Rusya'dan askeri yardım olarak silah ve teçhizat alınmıştı (Oran, 2008 s. 167). Cumhuriyetin kuruluş yıllarında; Nuri Killigil (Karaköse, 2019, s. 6)², Şakir Zümre (Oral, 2012, s. 4)³ ve Nuri Demirağ (Dervişoğlu, 2007, s. 5)⁴ gibi şahsiyetler Türk Savunma Sanayinin ilk adımlarını atarak silah sistemleri ve hava araçları üretiminde önemli mesafeler katetmişlerdi.

ABD'nin Küba Krizi sonrası Kıbrıs ile ilgili Johnson Mektubu ve 1975 yılında Kıbrıs Barış Harekatı ve haşhaş ekimi (Nash, 2000, ss. 160-164) sonrası Türkiye'ye uyguladığı ambargo neticesinde Türkiye'de savunma Sanayisini bu günkü seviyesine çıkaracak ilk girişimler başlamıştı. "*Türk Donanma Cemiyeti*", 1965 yılında kurularak özellikle çıkarma gemilerinin yapımına yönelik olarak "*Kendi Gemini Kendin Yap*" kampanyası çalışmalarını yönlendirmiştir. Benzer biçimde "*Türk Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı*" da 1970'de ulusal havacılık sanayimizi geliştirmek amacıyla kurulmuştu. 1974 Kıbrıs Barış Harekatı sonrasında Türkiye, kendisine uygulanan silah ambargosu ile karşı karşıya kalmış ve bunun olumsuz etkilerinin azaltılması maksadıyla bugünkü modern ulusal savunma sanayinin ilk adımlarını bu dönemde atmıştı. Aynı yıl "*Türk Kara Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı*" kurulmuştur (Türk Silahlı Kuvvetlerini

¹ Burada özellikle belirli bir rakam verilmekten kaçınılmıştır. Çünkü verilen rakamların hangi kıstasa göre verildiği ilgili referanslarda tam olarak belirtilmemektedir. Fakat gelinen aşamada iyi bir durumda olduğu söylenebilir.

² Kafkas İslam Orduları Komutanı olarak Bakü'yü işgalden kurtaran Nuri Paşa daha sonra Sütluçe'de bir kok kömürü şirketini satın alarak tabanca, süngü, matara, mühimmat gibi silah ve teçhizatın üretimini yapmıştır.

³ 1925 yılında İstanbul Haliç'te özel sektöre ait ilk silah ve cephane fabrikasını kurmuştur.

⁴ Demiryolu yapımcısı, Türk havacılığının temellerini atan ve ilk Türk uçağını üreten sanayici ve işadamıdır.

Güçlendirme Vakfı -TSKGV, 2022). Daha sonra 1976 yılında ASELSAN'ın kurulmasıyla Türkiye dünya ölçeğinde savunma sanayi arenasına ilk adımlarını atmıştı (ASELSAN 2022). Daha sonra 1987 yılında ASELSAN, ROKETSAN, HAVELSAN gibi şirketleri bünyesinde toplayan TSKGV kurulmuş, müteakiben son dönemde savunma sanayinde bu adımlar iyice büyümüş ve günümüzde ASELSAN'nın dünyada savunma alanında 49. şirket olmasını sağlayacak bir süreci başlatmıştı (Defensenews, 2022).

Bugün için Türk Savunma Sanayi gemi, helikopter, tank-zırhlı araçlar ve çeşitli silah sistemlerinde motor hariç hemen hemen tüm aksamlarını kendisi üretecek bir seviyeye ulaşmıştır. Kara, deniz ve hava araçları sistemlerinde kullanılacak motorların üretilmesinde ise büyük bir aşama kaydedilmiştir. Halen Türkiye silahsız ve silahlı insansız hava araçlarında (İHA/SİHA) "Oyun Değiştirici-Game Changer" olarak nitelendirilerek önemli bir seviyeye ulaşmıştır (Fukuyama, 2021, s. 1). Bunun sonucunda son yıllarda Türk Savunma Sanayi silah ve araç sistemleri de yurt dışında büyük ilgi görmeye başlamıştır. Özellikle Türk İHA/SİHA'larının Suriye, Libya, Karabağ ve en son olarak Ukrayna-Rusya Savaşı'ndaki performanslarından dolayı, Türk Savunma Sanayi ürünlerine genel anlamdaki ilgi de artmıştır.

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ayrıntılı olarak incelenen, TSK'nin harp silah araçları ve sistemlerini dış ülkelerden satın almasında bir problem olmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca geline aşamada Türk Savunma Sanayi firmalarının ihrac potansiyeli bir hayli artmıştır. İhrac pazarının oluşturulmasında kuşkusuz Savunma Sanayii Başkanlığı (SSB)'nin katkısı oldukça fazladır. Ancak burada önemli olan, bir sistem satıldıktan sonra, o sistemin satılan ülkede bakımı ile yedek parça ihtiyacının kesintisiz olarak karşılanması konusudur. Yani kullanıcıya Ömür Devri Lojistik⁵ kapsamında tüm hizmetlerin verilmesidir. Eğer bu sistem başarılı kesintisiz bir şekilde kurulduğu takdirde, hem şimdikine göre daha fazla savunma sanayi ürünü ihrac edilebilir hem de savunma sanayi dış politikanın önemli bir enstrümanı haline gelebilir.

İhrac edilen silah sistemlerinin alt kırım seviyesindeki tüm kayıtlarının kaydının da çok iyi tutulması gerekmektedir. Çünkü bu konu şu anda bir problem yaratmasa da, ileriki yıllarda Türkiye'yi uluslararası arenada hukuki anlamda zora sokabilecek durumlara sebep olabilir. Çünkü satılan silah ve sistemlerin doğru son kullanıcılar (End Users) elinde olduğunu anlamak ve sağlamak da uluslararası sistemde önemli bir

⁵ Ömür Devri Lojistik özellikle son yıllarda silah sistemlerindeki teknolojinin artması ile birlikte çıkmış bir kavramdır. Buna göre her hangi bir sistemin kullanıcıya ilk almından envanter dışına çıkarıncaya kadar gerekli tüm lojistik desteğin verilmesidir.

prestij meselesidir. Çünkü ihraç edilen kritik savunma sanayi ürünlerinin, kullanıcı özelinde, teknoloji yönetimi, jeostrateji, ticari rekabet, uluslararası yaptırım ve mekanizmalar gibi bir çok nedenle üretim, fiyatlandırma, transfer/teslim, kullanım esaslarının bazı durumlarda teslim edildiği ülke/kurum envanterinde iken dahi kontrol ve takibi gerekli olabilmektedir. Bunlara ilave olarak savunma sanayinin sürüdürülebilir bir zemine oturtulması çok önemlidir. Bu konu yurt içi kullanıcıların ihtiyacı karşılandıktan sonra, yurt dışı askeri satışların devamı için de hayati bir konudur.

Çalışmanın amacı; Türk Savunma Sanayinin dış alım ve satış sisteminin hukuki yönünü, teorik yapısını aktörlerini bütüncül bir yaklaşım ile incelemektir. Daha sonra bu incelemeden elde edilecek tespitlere göre problem sahalarını, Türk Savunma Sanayi Dış Satış sisteminin nasıl olabileceği ile ilgili çözüm önerilerini belirterek bir sonuca ulaşmaktır.

Çalışmanın ana sorunsalı olarak; Türk Savunma Sanayinde dış askeri satışlar ile ilgili sorumlu aktör ve yapılar kimdir? Savunma sanayinde belirli bir seviyeye gelen, ihracat gayretlerini her gün artıran Türkiye'nin Yabancı Dış Askeri Satışlarını bütüncül olarak ele alacak bir sisteme ihtiyacı var mıdır? İhtiyaç varsa nasıl bir sistem kurulabilir? Konuları tespit edilmiştir. Sorunsalın cevapları ortaya koyulurken yapılacak analiz ve değerlendirmelerin sonucunda ulaşılan sonuçlara göre Türk Savunma sanayisinin etkili dış askeri satış yapabilmesi için yapılması gerekenler, uygulanabilirliği somut olarak analiz edilmiştir.

Akademik çevrelerde savunma sanayi konuları teknik bir konu olarak algılandığından, bu alana sosyal bilimler akademisyenlerinin ilgisi genel olarak sınırlı kalmaktadır. Çünkü savunma sanayine genel anlamda sistem bazlı olarak yaklaşılmaktadır. Bu nedenle daha çok sektörün içinden gelenler tarafından mevcut silah sistem ve teçhizatları proje bazlı olarak veya akademik dünyada mühendislik alanında çalışan akademisyenler tarafından ele alınmaktadır. Bu şekilde yaklaşılmasının bir diğer sebebi de son yıllarda savunma sanayi projelerinin kamuoyunda popüler hale gelmesi ve özellikle genç nesil tarafından ilgi gösterilmesidir. Halbuki günümüzde savunma sanayi dış politikanın en önemli unsurlarından biridir. Başta ABD olmak üzere savunma sanayi ihraç potansiyeli olan tüm ülkeler bu konuya sistematik olarak yaklaşmaktadır. Bu nedenle ilgili ülkelerde Dış Askeri Satışlar bir sistem ve mekanizmaya bağlanmıştır. Böyle olmasının en büyük nedeni askeri ilişkilerin politik ve ekonomik ilişkileri etkilemesidir. Bu nedenle Türkiye'de bu alanın belirli bir sisteme bağlanarak bütüncül ve tüm tarafları dahil edecek, kesintiye neden

olmayacak, devlet garantili ve güvenilir olarak kurulmasına ihtiyaç vardır. Şu ana kadar akademik dünyada savunma sanayinin güvenlik ve uluslararası ilişkiler ile ilgili olarak sosyal bilimler bağlamında ilişkisi arzu edilen seviyede değildir. Bu nedenle söz konusu çalışma ile bu ihtiyacın belirli bir oranda karşılanabileceği, en azından bu alanlarda bir farkındalık yaratılabileceği öngörülmektedir.

Makalede esas olarak nitel araştırma metodu kullanılmıştır. Literatürde bulunan bilgi ve belgeler incelenmiş, daha sonra bu yöntemle elde edilen bilgilerin analiz ve sonuçları değerlendirilerek bir sonuca ulaşılmıştır. Konunun halen canlı, gelişen ve gelişmeye ihtiyacı olan bir konu olması nedeniyle, hem birincil, hem de ikincil kaynaklardan eşit oranda faydalanılmıştır. Ayrıca konunun uzmanları ile kişisel görüşmeler yapılarak işin teknik boyutu da ele alınmıştır.

Çalışmanın akademik literatüre katkısının yöntemsel ve ampirik olarak iki alanda olacağı öngörülmektedir. Yöntemsel olarak; TSK askeri dış alım ve satış sistemi incelenmiş ve böylece Türkiye'nin dış askeri tedarikinin büyük kısmını oluşturan kanallar incelenerek, nasıl bir model kurulması ile ilgili konular ortaya konulmuştur. Ampirik olarak ise, Türk Savunma Sanayi yabancı askeri satışlar sistemi bir model olarak ilk defa ortaya konulmuştur. Yöntemsel ve ampirik önermelerden elde edilen sonuçlara göre bu konuda kurulacak sistemin bileşenleri belirtilmiştir. Makalenin bu alanda özgün bir çalışma özelliği taşıması nedeniyle hem akademik literatüre hem de Türk Savunma Sanayine önemli katkı yapacağı öngörülmektedir.

Yukarıda belirtilen giriş bölümünden sonra ikinci bölümde teorik yapı, üçüncü bölümde; Milli Savunma Bakanlığı (MSB) ve Savunma Sanayii Başkanlığı (SSB) Dış Askeri Alım ve Satış Sistemi incelemesi dördüncü bölümde; yeni kurulacak bir model olarak önerilen Türk Yabancı Askeri Satışlar Sistemi belirtilmektedir. Sonuç bölümünde ise, başlangıçta tespit edilen araştırma sorusunun ulaşılan cevabı ve konuların bir özeti yapılmaktadır.

Teorik Yaklaşım

Realizm ülkelerin uluslararası ilişkilere güç ve güçler dengesi açısından yaklaşarak otoritenin kaybolduğu durumlarda güç kullanarak, anarşik düzenin kendi çıkarları doğrultusunda sağlanması olarak tarif edilebilir (Linklater vd., 2005, s. 29). Hatta bazı teorisyenlere göre uluslararası ilişkilerde reel politikanın karşılığı olarak realizm dahi kullanılmaktadır. Realizmin önemli konularından olan güç ve güçler dengesi uluslararası

ilişkilerin sürekliliği açısından oldukça önemlidir.

Bağımlılık teorisi uluslararası ilişkilerde özellikle ekonomik alanda ülkelerin birbirlerine bağımlılığı üzerine inşa edilen bir kavramdır. Ancak askeri alanda bağımlılık süreç olarak ilgili ülkelerin hemen hemen tüm alanlardaki ilişkilerini etkilemektedir. Gelenekçiler dünya politikasında devamlılığın ve askeri bağımlılığın çok önemli olduğunu belirterek bu etkenin günümüz dünyasında var olduğunu belirtmektedir. Tabi günümüzde askeri bağımlılığın artık çok boyutlu bir duruma gelmesiyle, ekonomik, sosyal ve ekolojik bağımlılık da ön plana çıkmıştır (Keohane ve Nye, 2011, s. 19).

Soğuk savaş döneminden itibaren askeri bağımlılık ABD'nin dünya politikasına dahil olduğu bir enstrüman olarak ön plana çıkmıştır. Bu olgu o dönemde daha çok realist yaklaşımlarla Sovyet ve Çin tehdidine karşı bir güç olarak algılanmaktaydı. ABD'nin bu tehditlere karşı Marshall Planı vasıtasıyla Avrupa Devletleri, karşılıklı anlaşmalar ile Türkiye, Yunanistan, uzak doğuda ise Güney Kore, Japonya, Filipinler ve Tayland'a hem askeri malzeme hem de savunma ve güvenlik anlamında yardımları olmuştur (Yahuda, 2009, ss. 22-47).

Türkiye'nin, dolayısıyla TSK'nin tedarik ihtiyacının dışarıdan karşılanmasına Truman Doktrini kapsamında başlandığı söylenebilir. Türkiye ile SSCB arasında gerilimli ilişkilerin yaşandığı bu dönemde, 21 Şubat 1947 tarihinde İngiltere, içinde bulunduğu güçlükler nedeniyle Türkiye ve Yunanistan'a yaptığı yardımları sürdürmeyeceğini ve 01 Nisan 1947 tarihi itibarıyla bu yardımı keseceğini ABD Başkanı Truman'a iletmiştir. Konunun ABD gündemine gelmesi sonrasında İngiltere'nin önerisi, Başkan Truman tarafından Türkiye ve Yunanistan adına, 12 Mart 1947 tarihinde ABD kongresine sunulmuş ve bu ülkelerin acilen desteklenmesi istenmiştir. Truman Kongredeki konuşmasında, Türkiye ve Yunanistan'ın bağımsızlıklarının ülke içinden ve dışından tehdit altında olduğunu, ABD'nin bu ülkelere yardımcı olmaması durumunda Türkiye ve Yunanistan'da totaliter bir rejim oluşacağını ve insanların hürriyetlerini kaybedeceklerini belirtmiştir (Kalyon, 2009, ss. 9-11). Bu yardımların aslında sadece ülkelerin bağımsızlıklarının korunması için değil, aynı zamanda komünizmin yayılmasını engellemek ve Sovyetler Birliği'ni çevrelemek için bir kuşak oluşturmak amacıyla yapıldığı daha sonraki yıllarda anlaşılacaktı. Truman Doktrini sonrasında hibe ve askeri yardım olarak Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) envanterine giren silah, sistemlerin idamesinin sağlanması ABD'den savunma alanında sürekli tedarik ihtiyacını doğurmuştu. Ayrıca bu konu II. Dünya Savaşı

sonrasında, Türkiye'nin Batı kampında yer almasını ve ABD'ye askeri olarak bir anlamda bağımlı olmasını yaratmıştı. Bu askeri bağımlılık doğal olarak politik olarak da ABD ve Batı yanlısı politikalar izlenmesine yol açmıştı. Çünkü askeri alandaki bağımlılık, hemen hemen her alanda bağımlılık veya birlikte politikalar üretilmesine yol açmaktaydı.

Her ülke kendi milli çıkarlarını korumak için çeşitli arayışlara girmektedir. Bunlardan birisi de ittifak arayışlarıdır. Ülkelerin hangi ittifaklara dahil olacaklarını belirleyen önemli konulardan birisi de o ülkenin "Büyük (Grand) Stratejisi" yani kendi milli siyasetidir. İttifaklık kavramında ülkelerin pozisyonunu belirleyen diğer bir konu ise o ülkenin "Güç dengesi" veya "Bandwagoner-Vagon" olma durumudur. Söz konusu ülkeler aynı tren katarındaki vagonlar gibi bir ve ya bir kaç lokomotif ihtiyacı duymaktadırlar Dolayısıyla bu ülkeler savunmalarını kendi başlarına yapamayan, bu nedenle savunmalarını yapabilmek için çoğunluğun ve güç merkezi bir veya birkaç ülkenin bulunduğu yere katılım ihtiyacı gösteren ülkeler olarak adlandırılmaktadır. Böylelikle bu ülkeler kendilerini daha iyi savunmak için ittifaklara ihtiyaç duyarken, güç dengesi olan ülkeler ise lider ülke olarak uluslararası sistemde daha fazla söz sahibi olmak istemektedir (Walt, 1987, s. 5)

Savunma sanayinin etkili bir dış politika aracı olmasında NATO'nun kurulması ve bunun karşılığında Sovyetler Birliği'nin Varşova Paktı'nı kurması önemli bir etki yaratmıştır. Çünkü ittifakların bu şekilde belirlenmesinden sonra bu ittifakların kullandığı silah sistem ve ekipmanların standartları da birbirinden ayırt edici özelliklere sahip olarak belirlenmişti. Zaman içerisinde askeri sistem ve teçhizatın yüksek teknoloji içermesi nedeniyle bu ayrışma giderek belirgin bir hal almış ve bu durum Batı-Doğu veya ABD-Rusya eksenine haline gelmiştir (Fearon ve Hansen, 2018, s. 2). Son yıllarda bu eksene Çin de dahil olmaya başlamıştır. Geline aşamada; bir ülke hangi ülkenin silah sistemlerini kullanıyorsa artık politik ve ekonomik olarak da o ülke ile hareket etmeye başlamıştır. Çünkü askeri sistemler değiştirilmesi uzun zaman isteyen, pahalı, kompleks yani kullanım için adaptasyon ve belirli eğitim isteyen ekipmandan oluşmaktaydı. Yani bir ülke istese bile kısa sürede kullandığı sistemlerden vazgeçerek, başka bir ülkenin silah sistemlerine geçememektedir. Buna en güzel örnek soğuk savaş döneminde Sovyet Bloğunda yer alan ancak şimdi NATO üyesi olan ülkelerin silah sistemlerinin büyük bir çoğunluğu hala Rus yapımıdır. Hatta bu ülkelerden Polonya, Romanya ve Bulgaristan gibi ülkeler ellerindeki Rus yapımı silah ve teçhizatı Rusya-Ukrayna Savaşı'nda kullanım kolaylığı kapsamında Ukrayna'ya vermişlerdir (Notesfrompoland, 2022, s. 1).

NATO üyesi ülkeler kararlaştırdıkları askeri standartlara uygun olmak koşulu ile ortak veya ittifak içerisinde başka bir ülkenin ürettiği silah sistemlerini tedarik ederek kullanabilmektedir. Uygulamada en büyük üretici olan ABD silah endüstrisi diğer ülkeler için başat tedarikçi konumundadır. Askeri doktrin ve teknolojik gelişmeler sonucunda ABD ordusu envanterine yeni sistemler girdikçe eskileri de yardım veya dış satım adı altında diğer ülkelere transfer edilerek savunma sanayi firmaları için sürekli talep yaratan bir sistem tesis edilmiştir. Böylelikle Batı kampında yer alan üye ülkeler için ortak bir tehdidin mevcudiyeti buna karşı silahlanma ve modernizasyon programlarında benzer silah sistemlerinin geliştirilmesi için üyeler arasında görüş birliği sağlanmasını kolaylaştırmıştır. Bununla bağlantılı olarak Türkiye soğuk savaş döneminde kendine yönelik tehdit algısının büyüklüğü ile orantılı olarak daha fazla askeri yardım malzemesi almakta istekli olmuştur.

Türk Yabancı Askeri Satışlar Sistemi'nin kurulması ile ilgili akademik olarak ilk düşünce 2019 yılında yapılan bir çalışmada gündeme getirilmiştir. Bu çalışmada; Türkiye'nin 2008 yılı sonrasında Sahra Altı Afrika (SAA) ülkeleri ile ilişkilerinde geliştirilmesi gereken alanlardan birisinin de savunma sanayi olduğu belirtilmektedir. SAA ülkeleri ile kurulacak savunma sanayi alanındaki ilişkinin sürdürülebilir olması için de ABD FMS (Foreign Military Sales) sistemine benzer bir yapının oluşturulması gerektiği bu çalışmada öngörülmektedir (Akyar, 2019, s. 78).

Milli Savunma Bakanlığı (MSB) Dış Alım ve Satış Sistemi Mevcut Durum

Şu anda Türk Savunma Sanayi ürünlerinin yurtdışına satışları ile ilgili, bütüncül bir yaklaşım ile süreci yöneten bir sistem ve yapı bulunmamaktadır. Bu nedenle bu konu belki şu anda tam olarak fark edilmese de yakın gelecekte dış askeri satışlar ile ilgili bazı problem sahalarının ortaya çıkabileceği öngörülmektedir. Bu problemlerin; ilgili ülkelere satılan silah ve sistemlerin sürekliliğinin, kayıt, envanter ve son kullanıcı kontrolünün sağlanması, Türk Savunma Sanayinin dış politikada bir araç olarak kullanılması konuları olduğu belirtilebilir. Türkiye ve TSK bu konuyu özellikle 2000'li yılların başlarında yaşanan olaylarla tecrübe etmiştir. O zaman için terörle mücadele kapsamında yurt dışından değişik model ve markalarda bir takım elektronik teçhizat alınmıştı. Bu sistemlerin tamir ve bakımı yurtdışına bağlı olduğundan arızalanan bir sistemin tekrar hizmete girmesi uzun zaman alıyordu. Bu konu doğal olarak Türkiye'yi bu ülkelerin dışında başka ülkelere ve yerli üretim gibi kanallara yönlendirdi. Aynı konu yine terörle

mücadele kapsamında Rusya'dan alınan sistemler için de geçerliydi. Çünkü Rusya ile Türkiye arasındaki lojistik ve ikmal sisteminde bir uyum yoktu. Sonuçta hem Rusya'dan satın alma durduruldu hem de mevcut araçların yedek parçaları yerli veya başka dış tedarik imkanları ile karşılandı. Yani Türkiye şu anda ihraç ettiği harp silah ve sistemleri için devlet garantili ve devlet organizasyonu içerisinde bir yapı kurmadığı takdirde, kendisinin daha önce yaşadığı olayları silah sattığı ülkelere yaşatabilir, kendisi de bu anlamda ters "deja vu" yaşayabilir.

Bu konudaki ihtiyacı arttıran diğer bir konunun ise MSB ve SSB'de 15 Temmuz 2016 darbe teşebbüsü sonrası yaşanan gelişmeler ile alakalı olduğu belirtilebilir. Bu teşebbüs sonrası yaşanan süreçte Genelkurmay Başkanlığı'nın kuruluşu zayıflarken, MSB'nin yapısı daha da güçlenmiş, Savunma Sanayii Müsteşarlığı (SSM) Savunma Sanayii Başkanlığı (SSB)'na dönüştürülerek MSB'den ayrılmış ve direkt olarak Cumhurbaşkanlığı'na bağlanmıştır. Dolayısıyla TSK'ni dış tedarik olarak büyük oranda destekleyen iki kuruluş (MSB-SSB) arasındaki görev ve proje bazlı ilişki devam etse de direk idari bir bağlantı kalmamıştır. Bu nedenle şu anda savunma sanayinde özellikle ihracata yönelik satışları düzenleyecek, kayıtlarını tutacak, ihraç edilen savunma sanayi ürünlerinin ilgili ülkelerdeki lojistik ihtiyaçlarını kesintisiz sağlayacak bir ara birimin yapılanma ihtiyacı olduğu öngörülmektedir. Bu yeni sistem; MSB-SSB, ilgili firma/firmalar, ilgili ülke/ülkeler arasında sözleşme yönetim, takip iletişim, uluslararası yönetim ve gözetim faaliyetlerinin belirli bir standardizasyon ve görünürlük içerisinde yürütülmesini sağlayacak bir yapıda olmalıdır.

Hukuki Boyut

MSB'nin Kuruluş ve teşkilatı ile ilgili 1325 SK'da, MSB'nin görevleri arasında TSK'nin lojistik faaliyetlerinin düzenlenmesi belirtilmektedir. Yani kanunda dış askeri satışlar ile ilgili bir konu bulunmamaktadır. Buna ilave olarak 3212 SK ise, Silahlı Kuvvetler İhtiyaç Fazlası Mal ve Hizmetlerinin Satış, Hibe, Devir ve Elden Çıkarılması; Diğer Devletler Adına Yurt Dışı ve Yurt İçi Alımların Yapılması ve Eğitim Görecek Yabancı Personel Hakkındaki konuları kapsamaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2022). Dolayısıyla her iki kanun da Türk Savunma Sanayinde sürekli, düzenli, kontrol mekanizmasına haiz dış satım konusuna bütüncül olarak yaklaşmamakta, sadece TSK'nin ihtiyaç fazlası malzemesi ve hibe konusunu ele almaktadır.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçilmesini müteakip, MSB'nün teşkilatı ve görevleri de yeniden belirlenmiştir. Yeni teşkilatta Tedarik

Hizmetleri Genel Müdürlüğü altında, Genel Müdür Yardımcılığı ve onun altında da Uluslararası Alımlar Tedarik Daire Başkanlığı kurulmuştur. Dolayısıyla yurt dışı tedarik bu başkanlık altında yapılmaktadır. Ancak, mevcut durumda MSB'lığında Dış Satım ile ilgili herhangi bir birim bulunmadığı anlaşılmaktadır (MSB, 2022).

Genel olarak herhangi bir ülke ile ilgili yapılan askeri anlaşmanın işbirliği alanlarından birisi de “Lojistik Konular ve Eğitim Alanında İşbirliği” başlığı altında toplanmaktadır. Tabii burada açık olarak belirtilmese de bunun içeriğine doğal olarak savunma sanayi konuları ve bununla ilgili eğitim konuları da girebilmektedir. Eğer taraflardan birisi bu konuda bir ihtiyaç duyarsa anlaşma kapsamında, niyetini ortaya koymakta ve ihtiyaç duyulan her bir konu için ayrı bir MOU (Memorandum of Understanding)'nun hazırlanması ve uygulanması gibi uzun süreçler belirlenmektedir. Yani her bir durum için, aynı işlemlerin sürekli tekrar edilmesi gündeme gelmektedir. Ayrıca kayıt konusu yine boşlukta kalmaktadır. Bu tür bir yaklaşım uzun vadede ilgili ülkede bir memnuniyetsizlik yaratabilmektedir. Çünkü işlemler sürekli tekrar edilmektedir. Bu yapılmadığı takdirde, bu durumda Türkiye'nin ihraç ettiği sistemler üzerinde kontrolü kaybolmakta, dış politikada olumsuz durumlar ile karşılaşabilmektedir.

Söz konusu işbirliği veya askeri bir silah/sistemin satışı TSKGV iştiraki dışındaki bir savunma sanayi firması tarafından yapılması durumunda, MSB veya SSB bu satış için bir yerde aracılık yapmakta, 5201 SK (Mevzuat, 2004) kapsamında gerekli izinler verilmekte, daha sonra inisiyatif firma ve ilgili ülke makamları arasında gerçekleşmektedir. Yani dış satımın özellikle başlangıç aşamasında MSB ve SSB'nin bazı görevleri olmasına rağmen, sürecin kontrol ve gözetiminde görev ve sorumlulukları bulunmamaktadır. Süreçte bir sorun çıktığında o zaman MSB, SSB ve hatta Dışişleri Bakanlığı (DİB) ilgili makamlar olarak devreye girmektedir, ancak bazen bu sorunların çözümü için geç kalınabilmektedir.

Savunma Sanayii Müsteşarlığı (SSM) Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile birlikte Savunma Sanayii Başkanlığına (SSB) dönüşmüştür ve direk Cumhurbaşkanlığına bağlanmıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2022). Dolayısıyla artık MSB'lığının özellikle dış satım ile ilgili 5201 SK da belirtilen konuların dışında hemen hemen hiçbir yetkisinin kalmadığı anlaşılmaktadır. Şu anda dış satımların büyük bir çoğunluğunda SSB belirleyici rol oynamaktadır. Ayrıca kararnamenin altıncı maddesinde belirtilen Başkanlığın görevleri arasında dış satım ile ilgili herhangi bir görevin olmadığı da anlaşılmaktadır. Bununla birlikte

başkanlığın tanıtım ve pazarlamasını yapan Uluslararası İşbirliği Daire Başkanlığı'nın bu görevin bir kısmını yaptığı kamuoyu ile paylaşılan fuar, işbirliği anlaşması vb. konulardan anlaşılmaktadır. Ancak politika oluşturulması, sürekli ömür devri, lojistik destek, kayıtların tutulması, gözetim ve değerlendirme gibi konuların yine ortada kaldığı anlaşılmaktadır.

Gelinen aşamada MSB'lığının özellikle dış satım kapsamında herhangi bir icra yetkisi kalmamakla birlikte 5201 SK çerçevesinde ithal ve ihraç edilecek ürünler ile ilgili her yıl "Kontrol Tabi Malzeme Listesi" Resmi gazetede yayınlanmaktadır. Yani bu ürünler ile ilgili hem ihracat, hem de ithalatı ile ilgili izin işlemleri MSB sorumluluğunda yapılmaktadır. Tabi burada izin işlemleri her bir ihtiyaç için "Duruma göre-case by case" olarak yapılmaktadır.

MSB Dış Tedarik (Alım) Sistemi Mevcut Durum

TSK'nin ihtiyaç duyduğu malzeme ve hizmet alımları genel olarak MSB ve SSB tarafından yapılmaktadır. Başka bir deyişle TSK dış askeri tedarik sistemi, ilgili ülke ve kuruluşların aynı zamanda dış askeri satış sistemini oluşturmaktadır. Dolayısıyla Türk Savunma Sanayi dış alım sisteminin ayrıntılı incelenmesi, çalışmanın iki yönlü ele alınmasını sağlamaktadır.

ABD Yabancı Askeri Satışlar (FMS) Alımları ve Sistemi:

Yabancı Askeri Satışlar-Foreign Military Sales (FMS) ilgili ülkelere ABD yapımı askeri malzemelerin satışının yapıldığı bir sistemdir. MSB ABD'den tedarik edeceği sistemlerin hemen hepsini bu mekanizma ile sağlamaktadır. Sistemin özelliği, devletten devlete olmasıdır. Dolayısıyla devletten devlete olduğu için güvenilirliği oldukça yüksektir. FMS sistemi ABD Savunma Bakanlığı bünyesinde bulunan "Defense Security Cooperation Agency- Savunma Güvenlik ve İşbirliği Ajansı" tarafından yönetilmektedir. Yani bu birim ilgili ülkeden isteğin gelmesinden, malzemenin o ülkeye sevk edilmesi ve teslim edilmesine kadar geçen tüm süreçten sorumludur. FMS sisteminin nasıl işlediği aşağıdaki tabloda açıklanmıştır.

Tablo 1

FMS İşleyiş Şeması ve Sırası

S.N.	KONU	BELGELER	SORUMLU	ZAMAN	SAFHA
1	GÖRÜŞMELER VE ÖN ELEME	GENEL	İLGİLİ ÜLKE VE ABD	SINIRLAMA YOK	FMS FASLI AÇILMADAN ÖNCE (DEĞERLENDİRME)
2	TALEBİN YAPILMASI	İSTEK MEKTUBU (LETTER OF REQUEST)	İLGİLİ ÜLKE	SINIRLAMA YOK	FMS FASLI AÇILMADAN ÖNCE (DEĞERLENDİRME)
3	DEĞERLENDİRME	GENEL	ABD	SINIRLAMA YOK	FMS FASLI AÇILMADAN ÖNCE (DEĞERLENDİRME)
4	TALEBİN YAPILMASI	İSTEK MEKTUBU (LETTER OF REQUEST)	İLGİLİ ÜLKE SAVUNMA BAKANLIĞI	SINIRLAMA YOK	FMS FASLI KABUL SÜRECİ
5	SÜRECİN BAŞLAMASI	KABUL MEKTUBUNUN (LETTER OF ACCEPTANCE) GÖNDERİLMESİ	UYGULAMA BİRİMİ (ABD SAV.BAK.)	45-150 GÜN (15-30 GÜN KONGRE SÜRECİ)	FMS FASLI KABUL SÜRECİ
6	KABULÜN TAMAMLANMASI	KABUL MEKTUBUNUN (LETTER OF ACCEPTANCE) ALINMASI	SAVUNMA VE İŞBİRLİĞİ AJANSI (ABD SAV.BAK.)	85 GÜN	FMS FASLI KABUL SÜRECİ
7	TALEBİN KARŞILANMASI	FMS BİLGİSAYAR SİSTEMİ	SAVUNMA VE İŞBİRLİĞİ AJANSI (ABD SAV.BAK.)	10-15 GÜN	FMS FASLI İCRA SAFHASI
8	İSTEĞİN KAPANMASI	NIHAİ FATURANIN GÖNDERİLMESİ	SAVUNMA VE İŞBİRLİĞİ AJANSI (ABD SAV.BAK.)	İKİ YIL	FMS FASLI İCRA SAFHASI

Kaynak: ABD FMS Yeşil Kitap (Green Book)tan derlenerek hazırlanmıştır. (U.S. Defense Security Cooperation Agency, 2022).

FMS sisteminin diğer bir özelliği ise malzemeler firmalar yerine, kuvvet komutanlıkları ve lojistik ile ilgili birimlerden tedarik edilerek gerçekleştirilmektedir. Talep edilen silah sistemi ve malzemelerin çoğu ABD silahlı kuvvetlerinin envanterinde bulunan veya Savunma Bakanlığının yürüttüğü programlarla üretilmiş sistemlerdir. Doğal olarak kuvvet komutanlıkları bu malzemeleri ilgili firmalardan tedarik etmektedirler. Alıcı ülke firmalarla değil Savunma Bakanlığı ile muhatap olmaktadır. Bu şekilde alıcı ülke hem ABD Savunma Bakanlığının üretim ve kontrol sistemlerinden geçmiş bir malzemeyi satın almakta hem de eğitim, bakım, yedek parça temini ve kullanma usulleri konusunda yerleşik sistemlerden destek almaktadır. Böylelikle satıcı taraf silah ve malzeme üzerinde tam bir kontrol sağlama imkanına sahip olmaktadır. FMS sistemi aslında ABD'nin yaklaşık 160 ülke nezdinde programlarını yönettiği direk bir askeri dış satış politika aracıdır. ABD, FMS vasıtasıyla, kendi politikalarının ilgili ülkelerde uygulanması, bölgesel dengeleri korumak ve bazı yaptırımları uygulamak için FMS sistemini kurmuş, kullanmış ve halen de kullanmaya devam etmektedir. İlgili ülkelerden yapılan FMS alım talepleri çeşitli kademelerde onay süreçlerinden geçerek ABD Savunma Bakanlığı'na ulaştırılmaktadır. Örneğin talep formunun ABD makamları tarafından doldurulan bölümlerinde şu şekilde sorular yer almaktadır. Bu malzemenin verilmesi bölgedeki dengeleri değiştirebilir

mi? Verilecek malzemeler ABD unsurlarına karşı kullanılma ihtimali var mı? Bu ve benzeri sorulara göre değerlendirilen formlar alım taleplerinin kabulü veya reddedilmesinde rol oynamaktadır. ABD FMS süreçlerini güncellemek, sisteme yeni katılacak ülkelerin eğitimi için sistemin nasıl işlediğini belirten bir “Yeşil Kitap-Green Book” adı verilen dokümanı sürekli güncelleyerek yayınlamaktadır. Dış kabından dolayı ‘Yeşil Kitap’ olarak adlandırılan bu kitapta FMS ile ilgili tüm form ve belgeler örnekleriyle açıklanmaktadır.⁶

FMS sisteminin kuvvetli tarafları şu şekilde belirtilebilir. Hükümetler arası bir sistem olduğu için güvenilirliği kabul edilmektedir. Ürünlerin kalitesi güvenliği ve standartları üst seviyededir. Ayrıca ilgili ülkelere satılan silah sistemi ABD ordusunda kullanımdan kalksa dahi, kesintisiz ikmalin sürdürülmesine imkan tanımaktadır. Tabi burada ilgili ülkeden bu sistemin ne zamana kadar kullanılacağını taahhüdü alınmaktadır. Aslında en önemli özelliğinin bu olduğu söylenebilir. Yani herhangi bir silah sistemini alan ilgili ülke, o silah sistemini envanterden kaldırıncaya kadar yedek parça problemi yaşamayacağını bilmektedir. Aslında zaman içerisinde muhtemelen bazı silah sistemlerinin yedek parçaları ABD’de üretilmemektedir. Ancak ilgili ülkenin ABD ile askeri ekipmanlar konusunda belirli seviyede bir bağımlılığı olduğundan, bir üst model silah sistemine geçerek bu bağımlılık devam ettirilmektedir. Sistemin diğer bir avantajı ise FMS kredisi kullanılabilmesidir. Bu kredi devletten devlete kredi niteliğinde olduğundan , faiz koşulları daha cazip olmakta, alıcı taraf da buna karşılık hazine garantisi verdiği için firmalar açısından risk ortadan kalkmaktadır.

Sistemin zayıf tarafı ise karmaşık bir süreçle sahip olmasıdır. Bu sorunların karmaşıklığı sistemin MSB’nda kullanımı yaygın olmayan tedarik pratikleri ve yazılımlar ile yürütülmesidir.⁷ Her ne kadar Yeşil Kitap’ta ürüne ve sisteme göre açılan ‘case’lerin kapandığından bahsedilse de bazı yedek parçalarda bir fasıl on yıllar boyunca açık kaldığından, her bir fasıldaki kaynağın kontrol edilmesinde özellikle ilgili ülke ihtiyaç makamları tarafından zorluk yaşanabilmektedir. Sistemin diğer bir problemi ise ikmal süresinin bazen anlamsız bir şekilde uzun süre almasıdır (Em. Dz.Alb. Rahmi Kart, kişisel iletişim, 18 Kasım 2022) .

Sistemin işleyişinde alıcı taraftan son kullanıcı belgesi talep edilmektedir. Bu belge bir taahhüt anlamındadır. Bu şekilde satılan veya hibe edilen bir malzemenin ABD’nin istemediği bir kullanıcının eline geçmesinin

⁶ Aslında Green Book bir Eğitim Materyalidir. FMSin kuramsal kaynağı SMM (Security Assistance Management Manual) ve FMR(Financial Management Manual Cilt

⁷ PBL, Cost Plus (Award,Incentive) Fee vb. gibi yazılım ve sistemler.

de önlenmesi amaçlanmaktadır. Sadece ana malzeme olarak değil yedek parça veya ana malzemeyi oluşturan birimlerin satışlarında da bu belge talep edilmektedir. Örneğin ATAK helikopterlerinin diğer ülkelere satış sürecinde ortaya çıkan problemin, temin edilen helikopter motorunun son kullanıcı onayının Türkiye için alınmış olması olduğu basında çıkan haberlerden anlaşılmaktadır (Cumhuriyet, 2019).

Sisteme ABD açısından bakıldığında, ihraç ettiği savunma sistemlerinde tam bir kontrol sağlaması nedeniyle önemli olduğu görülmektedir. Ancak bu kontrole rağmen, İran'ın Şah döneminden kalma ABD menşeli hava araçlarının yedek parçalarını nasıl sağladığı konusu uluslararası arenada sürekli sorgulanmaktadır. Yine ABD'nin geçmişte Nikaragua'daki kontralara ve İran'a silah satışıyla ilgili Yb. Oliver North skandalları (North ve Novak, 1991, ss. 22-24) hala hafızalarda yer almaktadır (Washington Post, 2019). Aslında her iki olay bize savunma sanayinin dış politikada kullanılmasının bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

ABD FMS sistemi sadece silah ve sistemleri veya yedek parçalarını kapsamamaktadır. FMS platform, büyük sistemlerden (gemi, uçak vb.) eğitim ve hizmet alımı konularını da içermektedir. Büyük alımlarda ortak üretim tesisi, bakım tesisleri kurulması, lisans altında üretim yapılması vb. konular bir proje kapsamında FMS kanalı ile tedarik edilebilmektedir. Kısaca savunma Sanayi ve güvenlik ile ilgili kaynağı devlet olan veya temini devlet aracılık veya gözetiminde yürütülen tüm mal ve hizmet kalemlerini içermektedir. Kaynağı herhangi bir devlet birimi olanlar ile, ticari kaynaklı olsa da ilgili mevzuatta sadece bu kanalla transferine izin verilmiş olan tüm mal ve hizmetin satış yöntemi için FMS usullerinin kullanımı zorunludur. Bu tanıma girmeyen herhangi bir ürünün tedarikinde FMS usulünü tercih edilmesi alıcı tarafın inisiyatifi ile mümkündür.

FMS alım yönteminin program yapısında, kapsamının niteliğine, mali büyüklük ve kaynağına göre değişebilen seviyelerde bir ön onay süreci mevcuttur. Söz konusu onaylar, ilgili askeri birimden bazı şartlarda ABD Kongresi'ne bilgilendirme ihtiyacına kadar farklı seviyelerde tanımlanmıştır. Dolayısıyla FMS'in ilgi alanı kanuni sürecini tamamlamış proje ve durumlarda kullanılmalıdır. Bu yönüyle FMS sistemi yasama ve yürütme organlarının yerine geçen bir sistem değil, yürütmenin onay ve müsaadesi koyulan kurallara göre dış askeri satışları düzenleyen bir sistemdir.

Dolayısıyla ilgili ülke ile imzalanan ve yasamanın onayladığı genel bir anlaşmayı müteakip süreç istenildiği takdirde sonsuza kadar işleyecek

bir durumdadır. Ancak burada her bir isteği yapılan silah sisteminin de sorgusuz sualsiz karşılandığı anlamı çıkarılmamalıdır. En son F-35 ortak üretiminden Türkiye'nin çıkarılması ve F-16 satın alınmasında ortaya çıkan sorunlar bunlara örnek olarak verilebilir. Aslında ABD FMS sistemi bu tür satışların onayına karar verildikten sonra devreye girmektedir. Ancak bazen ABD FMS'i ileri sürerek dış politikasını yönlendirmektedir. Hatta ABD son yıllarda dış askeri satışları dış politikada o kadar önemli görmektedir ki, ülkelerin ABD politikası ve çıkarlarının karşısında olduğu durumlar için 2017 Aralık ayında CAATSA (Countering America's Adversaries Through Sanctions Act-ABD'nin Hasımlarıyla Yaptırımlar Yoluyla Mücadele Etmesi) yasasını çıkarmıştır (US Department of Treasury, 2022). ABD'nin savunma Sanayini dış politika aracı olarak kullanmasının diğer bir örneği de her yıl Kasım ayı içerisinde kabul edilerek ABD Başkanı tarafından en kısa sürede onaylanması gereken, gelecek yılki ABD Savunma Bakanlığı harcamalarını belirten ABD Ulusal Savunma Yetki (National Defense Authorization Act-NDAA) Kanunudur (US Congress, 2022). Özellikle 2018 yılından sonra muhalif senatör veya politik gruplar tarafından ilgili ülkelere yapılacak askeri yardım veya silah satışları ile ilgili kısıtlamaları bu kanunun içerisine dahil edilmektedir. Dolayısıyla ABD Başkanı bu kanunu imzalamak zorunda kaldığı için, muhalif senatör veya grupların bu kanuna dahil ettirdiği kısıtlamaları istemese dahi onaylamak zorunda kalabilmektedir. Halbuki bu kısıtlamalar başka bir kanun ile kongreden geçse, görevdeki başkan veya daha sonraki başkanlar istemedikleri takdirde ilgili kanunu onaylamayacak ve böylece muhalif senatörlerin istekleri de gerçekleşmemiş olacaktır.

NATO Destek ve Tedarik Kuruluşu (NATO Support and Procurement Agency -NSPA) Alımları:

MSB'nin karargahı Luxemburg'da bulunan NSPA kanalıyla yaptığı alımlardır. Bu alımların süreci daha basittir. Süreç aşağıda belirtildiği gibi işlemektedir.

Tablo 2

NSPA Süreci NSPA Web Sayfası incelenerek derlenmiştir.

S.N.	KONU	SORUMLU	ZAMAN	AÇIKLAMA
1	TALEBİN NSPA'YE BİLDİRİLMESİ	MSB	BELİRTİLMİŞSE	MSB VE SSB VASITASIYLA
2	TALEBİN TEDARİK EDİLMEMEYE BAŞLANMASI	NSPA	BELİRTİLMİŞSE	NSPA KANALLARIYLA
3	TALEBİN KARŞILANMASI	NSPA + MSB	BELİRTİLMİŞSE	NSPA + MSB

Kaynak: NSPA, 2022.

İlgili ülke direk kendi irtibat elemanları vasıtasıyla NSPA'ye isteğini bildirmektedir. NSPA ise NATO adına üye ülkelere veya program üyesi ülkelere ihtiyacı olduğu sistem, silah, teçhizat ve hizmet alımlarını sağlamaktadır. Her ne kadar üye ülkeler bu metodu dış alım olarak kullansa da, aslında, ilgili sistem ve teçhizat çeşitli firmalar, üye devletler ve hatta FMS vasıtası ile sağlanarak, ihtiyaç sahibi ülkeye tedarik edilmektedir. Bazen ihtiyaç duyulan malzemeler, durumun aciliyetine göre Türkiye'nin arasında problem olduğu ülke şirketlerinden dahi alınabilmektedir. Çünkü NSPA ilgili ülke adına ihale dahil tüm tedarik yöntemlerini kullanmaktadır. Yani NSPA bir nevi ihtiyacı olan ülke ile firma arasında aracılık sağlamaktadır. Ayrıca son yıllarda NSPA, NATO operasyonlarında hizmet alımı temini de yapmaktadır. Örneğin Afganistan'da ihtiyaç duyan ülkeler için üs tesisi, güvenlik sistemleri kurulması, mayın temizleme, cenaze nakli gibi konuların teminini gerçekleştirmiştir (Em.Korg. Nazım Altıntaş, kişisel iletişim, 25 Kasım 2022).

NSPA sisteminde diğer dikkat çeken bir konu ise Türk firmalarının bu sistemde yeteri kadar etkili olmamasıdır. Yani Türk firmaları NSPA'ye ürün tedariki konusunda istenen ölçüde etkili değildir.

Almanya Silahlı Kuvvetler İşbirliği Ofisi Vasıtasıyla Yapılan Alımlar (Bundeswehr, 2022):

Özellikle Almanya'dan tedarik edilen başta Leopard tankları olmak üzere tedarik edilen silah ve sistemlerini kapsayan alımlar. Bu kuruluş Alman Hükümeti'nin direk bağlantısı ve kontrolü altındadır. İki Almanya'nın birleşmesinden sonra ihtiyaç fazlası malzemelerde bu

sistem üzerinden dış politikayı destekleyecek şekilde hibe veya satış yolu ile elden çıkarılmıştır. Bu kuruluş Almanya için halen önemli bir dış politika enstrümanı durumundadır.

Almanya ayrıca Leopard tanklarının kullanımının yaygınlaşmasını daha da artırmak için “Leopard Kullanan Ülkeler- Leo User Nations- LEOBEN” (LEOBEN, 2022, s.1) adı altında bir grup kurarak Leopard tanklarının lojistik, eğitim faaliyetlerinin ortak yapılabilmesini sağlamaktadır. Hatta bu gruptaki ülkeler kendi aralarında Leopard tankı alış verişi dahi yapabilmektedir. Leopard kullanan ülkelerin yedek parça ihtiyaçlarını bu grup vasıtası ile birleştirerek Alman Sanayisi için daha uygun sözleşmeler yapılmasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca bu gruplar üzerinden sağladığı kullanıcı görüşleri silah sistemlerinin değişik coğrafyalarda ve hareket ortamlarında kullanımı ile elde edilen sonuçları üreticiye geri besleme olarak sağlamak sureti ile malzeme geliştirme çalışmalarına da katkı sağlamaktadır.

Ataşelik ve Dış Temsilcilikler Vasıtasıyla Yapılan Alımlar:

MSB bazen Türkiye ile arasında herhangi bir sürekli işbirliği olmayan ülkeler veya ihtiyaç duyduğu malzemelerin bulunduğu ülkeler ile askeri ataşelik veya dış temsilcilikler vasıtasıyla da alım yapmaktadır.

Yurtdışı Organizasyon ve Şirketlerden Yapılan Alımlar:

OCCAR (Organisation Conjointe de Coopération en matière d’Armement/ Organisation for Joint Armament Co-operation) (OCCAR, 2022, s. 1) Almanya, Fransa ve İtalya arasında savunma sanayinde ortak hareket etmek amacıyla 1982 yılında kurulmuş bir konvansiyondur. Zaman içerisinde Hollanda-Belçika-İspanya ve İngiltere’de üye olmuştur. Türkiye grupta “Üye olmayan, Katılımcı Devlet” statüsünde bulunmaktadır. Grup şimdiye kadar içlerinde MILAN tanksavar silahından A400M uçağı gibi bir çok silah sistemi ve malzeme üretmiştir. Türkiye katılımcı ülke olarak A400M örneğinde olduğu gibi buradan bazı silah ve sistemleri tedarik edebilmektedir.

MSB Dış Satış Sistemi Mevcut Durum

MSB mevcut teşkilatında herhangi bir dış satış sistemini organize eden bir birime sahip değildir. Ancak daha önce de belirtildiği gibi 5201 SK kapsamında harp silah ve araçlarının ithal ve ihracatının kontrolü MSB tarafından yapılmaktadır. Ayrıca karşılıklı imzalanan ikili anlaşmalar gereği, savunma sanayi ile ilgili ihtiyaçlar için koordinatörlük görevi yaparak başta SSB’lığı ve ilgili firmalar ile ilgili ülkenin ihtiyacı her

bir durum ve ihtiyaç için ayrı süreçler tekrar edilerek karşılanmaya çalışılmaktadır. Yani yurt dışından gelecek ihtiyaçların sürekli, hızlı kabul edileceği, her aşamanın takip edilebildiği, malzemeler üzerinde kurumsal kontrol sağlanabileceği bir sistem bulunmamaktadır. Çünkü MSB ve SSB'lığı kuruluş ve yetkilerinde hukuki olarak böyle bir görev belirtilmemiştir. Belirli bir döneme kadar ihtiyaçlarını büyük ölçüde dış alım ile karşılayan MSB açısından böyle bir konu gündeme gelmemiş olabilir ancak yerli üretimde büyük ölçüde yeterliliğe ulaşmış olan Türk Savunma Sanayi kurum ve firmaları için bu görevin öncelikli bir ihtiyaç olduğu öngörülmektedir.

Savunma Sanayii Başkanlığı (SSB) Dış Alım ve Satış Sistemi Mevcut Durum

SSB Dış Alım Sistemi:

Savunma Sanayii Başkanlığı da MSB tarafından kullanılan başta FMS, NSPA olmak üzere diğer dış satın alma metot ve sistemlerini kullanmaktadır. SSB Savunma Sanayii İcra Komitesi'nin aldığı kararları yerine getirirken, gerektiğinde yurt dışından gerekli olan sistemleri almak üzere girişimleri yapmak yetkisine sahiptir. Tabi burada önemli olan sivil savunma sanayi firmalarının (TSKGV ve SSB şirketleri hariç) ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Çünkü FMS devletten devlete bir sistemdir. Yani hem ABD'li şirketlerin, hem de yabancı şirketlerin direk ABD'den silah sistemi ve ya hizmet alımını engellemektedir. Eğer sivil savunma sanayi firması TSK'ne yapacağı bir sistem için FMS'den malzeme ihtiyacı duyuyorsa bunu genelde SSB veya MSB vasıtası ile karşılayabilmektedir.

Burada ayrıca başka bir sorunsal daha vardır. Sivil bir savunma sanayi (TSKGV ve SSB şirketleri hariç) firmasının ihtiyaç duyduğu malzemeleri yurt dışından nasıl tedarik edeceği konusudur. Örnek olarak, sivil bir savunma sanayi firmasının üçüncü bir ülke için yaptığı sistemlerdeki ithal ürünlerin nasıl tedarik edileceğidir. Burada firmalar kendileri irtibata geçerek malzeme ve sistemleri tedarik etmektedir. Ancak bu durumda, en son Kanada hükümetinin IHA/SIHA'larda kullanılan kameraları "End User" koşullarından dolayı vermemesi gibi problemleri yaratmaktadır (Defence Türk Net, 2020, s. 1). Bu nedenle sivil savunma sanayi şirketlerinin ihtiyaç duyduğu, özellikle kritik sistemlerin tedariki için de bir sistemin bulunması önemlidir. Kurulacak yapı bu ihtiyacı da giderebilir.

SSB Dış Satış Sistemi:

Şu anda Türk Savunma Sanayi ürünlerinin dış ülkelere satışı Savunma Sanayii İcra Komitesi (SSİK)'nin alacağı kararlara göre olmaktadır. Çünkü Cumhurbaşkanlığı Kararname No: 7'de "Savunma sanayi ürünleri ihracatını ve offset konularını koordine etmek" kapsamında yapılacağı belirtilmektedir. Ancak aynı kararnamede belirtildiği üzere Başkanlığın dış satış sorumluluğu tam olarak belirtilmemektedir. Yani başkanlık yurt dışından gelen her bir talebi, başta MSB ve ilgili vakıf şirketleri ve savunma sanayi firmaları ile koordine ederek süreci sonlandırmaktadır. Dolayısıyla başkanlık her bir durum için, benzer metotlar kullanarak proje bazlı olarak bu sistemi sağlamaktadır. Burada SSB aslında Türk Savunma Sanayi ürünlerinin ihraç edilmesine bir nevi aracılık yapmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi aslında SSB bu konuda belirli bir seviyeye kadar inisiyatif almaktadır. Ancak şu ana kadar bütüncül olarak tüm ihtiyaçları giderebilecek bu maksada uygun bir yapılanmaya gidilememiştir. Doğal olarak bu konularda bir problem sahası yaşandığında durum SSB'na intikal ettiğinde konuya müdahil olunabilmektedir. Ancak bu problem çözme konusu bir sistem ve yaklaşım dahilinde olmamakta, her bir duruma göre yapılmaktadır.

Yani SSB yurt dışına ihraç etmesine aracılık yaptığı herhangi bir sistemin ilgili ülkede bakım ve idamesi için gerekli ihtiyaçları ya projenin içine dahil ederek sağlamakta ya da her bir durum için yeniden gayret sarfetmektedir. Ayrıca zaman içerisinde satılan ürünlerin kontrolü ve takibi ile ilgili bir sorumluluğu da bulunmamaktadır. Çünkü böyle bir teşkilat ve yapısı yoktur. Şu anda bu konuyu belirli oranda yerine getirebilmektedir. Ancak Türk Savunma Sanayi bu şekilde büyümeye devam ettiği takdirde artık şirketlerin bireysel gayretleri ile sürdürülemeyecek bir yapıya ulaşacaktır. Dolayısıyla yurt dışından gelen tüm taleplerin zamanında ve sürekli karşılanması önem kazanacak, Türk Savunma Sanayi ürünlerinin tercih edilmesi için de bir neden olacaktır. Aslında burada önemli olan satılan bir sistemin ihtiyaç duyacağı yedek parça ve hatta eğitimlerinin sürekli, kısa zamanda sağlanacağı ve bürokrasiye kurban edilmeyecek bir sistemin kurulmasıdır. Yani problemlerin yaşanmadan çözümünü, sistemin sürekliliğini öngören proaktif bir sistemin kurulması önemlidir.

Bazen bu konuda şirketler yine kendileri inisiyatif alarak mevcut mevzuat kapsamında girişim yapmaktadır. Ancak bazen bu girişimlerden ilgili şirket de zarara uğrayabilmektedir.

Diğer Ülkelerin Yabancı Askeri Satış Sistem ve Yapıları

İngiltere (DESA):

İngiltere’de İngiliz Ordusu’nun ihtiyaç fazlası malzemeleri ile yeni veya yenilenmiş askeri malzeme satışı Savunma Bakanlığı bünyesinde bulunan DESA (Defence Equipment Sale Authority) adlı kuruluş tarafından yapılmaktadır. Bu kuruluş İngiltere’de dış askeri satışlar ile ilgili tek yetkili kuruluştur. İngiliz Savunma Bakanlığı tarafından DESA’nın amaçları şu şekilde belirlenmiştir.

- Savunma Bakanlığı ikmalini en üst seviyeye çıkarmak,
- Gerekli hukuki ve çevresel gereklilikleri sağlamak,
- Dış Askeri Satışlar için fırsatlar yaratmak,
- İngiliz sanayisi için gelişme ve büyüme fırsatları yaratmak.

DESA bunları yaparken İngiliz Savunma Sanayi firmaları ile yakın çalıştığını da belirtmektedir. Kuruluşun her bir askeri malzeme sınıfı için belirli firmaları seçerek yine bunları potansiyel müşteri (devletler ve şirketler) ile paylaşarak dış satışları belirli bir sistem içerisinde yaptığı anlaşılmaktadır (DESA, 2022).

Fransa (DGA):

Fransa’daki DGA (La Direction Générale d’Armement) 1961 yılında kurulan ve Fransa Silahlı Kuvvetleri’nin tüm ihtiyaçlarını karşılayan bir kurumdur. DGA daha çok Türkiye’deki SSB’na benzemektedir. Ancak Fransız Ordusu’nun kullandığı malzemelerin ve Fransa Savunma Sanayisinin dış satışlarını gerçekleştirmekten de sorumludur (DGA, 2022).

Güney Kore (DAPA):

Güney Kore’de bulunan DAPA (Defence Acquisition Program Administration) yine Türkiye’deki SSB benzeri bir kuruluştur. DAPA hem Güney Kore Silahlı Kuvvetleri için askeri sistem ve teçhizat üretmekte, hem de Güney Kore Savunma Sanayi ürünlerinin dış ülkelere satılmasını koordine etmektedir. DAPA’nın bu konuda yönettiği projelere örnek olarak Türk Milli Ana Muharebe Tankı olan ALTAY’ın üretilmesinde Türkiye ve Güney Kore Savunma Sanayi firmaları arasındaki işbirliği verilebilir (DAPA, 2022.)

Rusya (Rosoboronexport):

Rusya'nın ihraç ve ithal edeceği tüm askeri ürünlerin satış ve alımını yapan devlet kuruluşudur. Şirketin görevleri arasında “*Rus milli politikasının askeri malzeme sattığı ülkelerde sağlanması*” bulunduğu açık olarak belirtilmektedir. Yani Rusya Federasyonu’da dış askeri satışları dış politikasının önemli bir aracı olarak görmektedir. SSB’lığı Rusya’dan kamuoyunu da oldukça meşgul eden S-400 hava savunma silah sistemlerini Rosoboronexport vasıtasıyla ithal etmiştir (Rosoboronexport, 2022).

Türk Yabancı Askeri Satışlar Sistemi’nin Kurulması

Öncelikle Türk Savunma Sanayi dış satış ihtiyacını karşılayacak, organize edecek bir yapıya ihtiyacı olduğudur. Her ne kadar bu yapının çeşitli isimler altında kurulacağı mümkünse de dünyadaki benzerleri göz önünde bulundurulduğunda “Türk Yabancı Askeri Satışlar (TYAS)-Turkish Foreign Military Sales (TFMS)” sistemi adı altında kurulmasının uygun olduğu öngörülmektedir. Mevcut ikili anlaşmalar ve şu ana kadar yürütülen sistem göz önünde bulundurulduğunda dış askeri satışlarda şu anda MSB’nin ikili anlaşmalar ve 5201 SK kanun kapsamında dahil olduğudur. Her ne kadar SSB’lığı görevleri arasında Türk Savunma Sanayinin ürettiği ürünleri dış ülkelere satış ile ilgili direk bir görevi ve teşkilat yapısı olmasa da “De Facto” olarak MSB’ye göre bir adım daha önde olduğu anlaşılmaktadır. Ancak hem ihraç hem de ithal edilecek askeri malzemelerin onay makamı yine MSB’liğindedir. Aslında her iki kurumun kanunlardan aldığı yetki ile yaptığı görevler kendilerine yıllar boyunca bu deneyimi kazandırmıştır. Ancak; ihraç edilen sistemlerin ilgili ülkede bakım ve idamesini sağlanması ile ilgili sürekli ve kesintisiz bir lojistik ikmal veya ömür devri lojistik için kurulmuş bir sistem bulunmamaktadır. Aslında Türk Savunma Sanayinin de ihtiyacı olan böyle bir sistemdir. Dolayısıyla Türk Yabancı Askeri Satışlar sistemini yürütecek birimin SSB’lığı bünyesinde başta MSB, DİB, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı olmak üzere ihtiyaç duyulacak diğer kurum ve kuruluşlar ile irtibat halinde bulunarak kurulması öngörülmektedir. Böylelikle hem MSB’nin kurumsal yapı ve hafızasından, hem de SSB’lığının dinamik dış satış deneyim ve esnekliğinden yararlanılarak dış ülkelere satılan her türlü savunma sanayi ürününün kontrolü, tedariki, ömür devri lojistik sistemine göre desteği ve kayıtlarının tutulması sağlanabilir.

Bu incelemenin ışığında SSB bünyesinde Başkanlığa bağlı, müstakil bir “Dış Askeri Satışlar Yardımcılığı” kurulabilir. Bu yardımcılık; Türk Savunma Sanayi firmalarının Türk Dış Politikası(TDP) kapsamında; yurt dışı satışlarının sürekli olmasının sağlanması, ilgili ülkelere satış

sonrası kesintisiz bir lojistik tedarik zincirinin kurulmasını, satışı yapılan silahların envanterini tutulması ve “end user” durumlarını ilgili ülkelerin birimleri ile koordine etmek görevlerini yapabilecek bir yapıda olmalıdır. MSB bu sistemde iki görevi yürütebilir. Birincisi halen mevcut durumda olduğu gibi 5201 SK kapsamında yurt dışına ihraç edilecek harp silah ve teçhizatının onayını vermek, ikincisi ise gözlemci görevidir. MSB'nin gözlemci görevinin sistemin tamamını kontrol ederek gerektiğinde SSB veya ilgili kurum kuruluşlar ile koordine ederek, ilgili devletin Türkiye'den satın aldığı silah sistem teçhizatının lojistik destek, eğitim ve idamesinde bir tıkanıklık yaşandığında devreye girecek şekilde kurulması uygun olacaktır.

Kurulacak bu sistem kapsamında; meydana gelebilecek gecikmeleri önleyecek, bürokrasiyi en aza indirecek, kullanımı yaygın olacak şekilde “blockchain” tabanlı bir yazılım ile tüm paydaş ülkelere zaman kaybetmeden istek, onay, tedarik ve kayıt sistemi sağlanabilir. Böylelikle paydaş olan her ülkenin bu sisteme girmesi sağlanarak güvenilirlik de sağlanır. Türk Yabancı Askeri Satışlar Sistemi (TYAS- Turkish Foreign Military Sales/TFMS) yapısı aşağıda belirtilen esaslara göre kurulabilir⁸.

Tablo 3

Önerilen Türk Dış Askeri Satışlar Yapısı

Sonuç

Mevcut durumda Türk Savunma Sanayisinin geldiği durum itibariyle dış askeri satışlar uzun koordinasyon süreçleri, sürekli aynı gayretlerin sarf edilmesiyle yürütülmektedir. Ancak satılan sistemlerin ilgili ülkede kesintisiz ve zamanında, ömür devri lojistik desteğini sağlayacak şekilde olan bir sistem bulunmamaktadır. MSB ve SSB lığı tarafından belki şu anda sistem bir türlü yürütülmektedir. Ancak önümüzdeki dönemde dış

⁸ Bu yapı tamamen jenerik ve bir fikir vermesi amaçlanarak önerilmiştir. İhtiyaçlara göre şekillenecektir. Önemli olan böyle bir sistem ve mekanizmanın kurulmasıdır.

askeri satışlarda artış olacağı göz önünde bulundurulduğunda, proaktif bir yaklaşımla sistemin şimdiden kurulması önem kazanmaktadır. Çünkü savunma sanayi uluslararası rekabetin üst seviyede olduğu bir alandır.

Savunma sanayi ürünlerinin dış ülkelere satışının devlet garantisi altında yapılması, alıcı tarafta hem politik hem de finansal olarak bir güven ve rahatlama sağlayacaktır. Dış ülkelerde yaratılan bu güven neticesinde Türk Savunma Sanayinin sürdürülebilirliği ve rekabet imkanı da sağlanmış olacaktır.

Dış askeri satışlar sadece firmalardan yapılan yeni üretilmiş ürün ve sistemler ile sınırlı değildir. TSK'nin halen kullandığı sistem ve teçhizatı, isteyen ülkelere hibe veya satış yoluyla yapılması da önemli bir konudur. Aynı husus İçişleri Bakanlığı envanterindeki malzemeler için de geçerlidir. Çünkü gelinen aşamada İçişleri Bakanlığı bünyesinde bulunan Jandarma, Sahil Güvenlik ve Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde, TSK'da bulunan gelişmiş harp silah ve araçları bulunmaktadır. Gerekliğin de bunlar da dış ülkelere gerektiğinde satılabilir, böylece envantere daha modern sistemler daha az maliyete girmiş olur.

Türkiye'nin dış askeri satışlar ile ilgili, yeni sisteminin kurulması ile birlikte değişik kanunlarda belirtilmeyen konuların ilgili kanuni boşlukların doldurulması için yeni bir hukuki düzenleme de gerekebilecektir. Bu düzenlemede görev ve sorumluluklar tam olarak belirtildiği takdirde kurumsal hafıza ve devlet güvencesi de tam olarak sağlanmış olur. Bu husus alıcı ülkelerdeki tereddütleri giderir.

Dış Askeri Satışların blokchain tabanlı bir yazılım ile desteklendiği güvenli ve hızlı bir tedarik sistemi kurularak bürokrasi ve zaman kaybının önüne geçilmesi önemli bir konudur. Bu sisteme erişim ilgili ülkelerin taleplerine göre açılan her bir siparişe taraf olan organizasyonlara (MSB-SSB-İlgili ülke makamları-Üretici Firma/Firmalar) göre yapılarak esneklik sağlanmış olur.

Savunma sanayi konuları Türkiye için yeni ve önemli alanlardan birisidir. Bu nedenle mühendis kökenli akademisyenlerin yanında sosyal bilimler akademisyenlerinin de savunma sanayi konusunda çalışmalar yapması önemlidir.

Sonuç olarak; önümüzdeki dönemde daha da artacağı öngörülen Türk Savunma sanayi ürünlerinin etkili bir dış politika enstrümanı olarak kullanılması, sürdürülebilir ve bütüncül bir yaklaşımla kurulacak, mevcut sistemdeki boşlukları dolduracak, IT sistemleri ile desteklenmiş

bir “Türk Yabancı Askeri Satışlar -TYAS” sisteminin kurulmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Ek Beyan/ Declaration

Makalenin tüm süreçlerinde TESAM’ın araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

In all processes of the article, TESAM’s research and publication ethics principles were followed.

There is no potential conflict of interest in this study.

The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça

Akyar, M. S. (2019). New period in Turkey’s relationship with sub saharan Africa: re-loading. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 4(8).

Almanya Silahlı Kuvvetler İşbirliği Ofisi. (2022). Erişim tarihi: 10.11.2022, <https://www.bundeswehr.de/en/organization/equipment/organization/bainbw>.

ASELSAN. (2022). Aselsan’ın kuruluşu. Erişim tarihi: 18.09.2022, <https://www.aselsan.com.tr/tr/hakkimizda/tarihce>.

Cleveland, W. L and Bunton M. (2009). *A history of Modern Middle East* (Dördüncü Baskı). Philadelphia: Westview Press.

Cumhuriyet. (2019). ATAK’a motor engeli (2019, 15 Temmuz). Erişim tarihi: 10.10.2022, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ataka-motor-engeli-1489255>.

DAPA, Güney Kore Savunma Tedarik İdaresi. (2022). Erişim tarihi: 08.11.2022, http://www.dapa.go.kr/dapa_en/sub.do?menuId=412.

Defenceturk. (2020). Kanada silah ambargosuna rağmen Türkiye'ye İHA optiklerinin satışlarını onayladı (2020, 18 Haziran). <https://www.defenceturk.net/kanada-silah-ambargosuna-ragmen-turkiyeye-ih-a-optiklerinin-satisini-onayladi>.

DefenseNews. (2022). ASELSAN ilk 100 şirkette 49'uncu. Erişim tarihi: 10.11.2022, <https://people.defensenews.com/top-100/>.

Dervişoğlu, F.M. (2007). *Türkiye'nin havacılık efsanesi: Nuri Demirağ*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

DESA, İngiltere Savunma Teçhizat Satış Otoritesi. (2022). Erişim tarihi: 12.09.2022, <https://www.gov.uk/government/groups/defence-equipment-sales-authority#about-desa>.

DGA, Fransa Genel Silahlanma İdaresi. (2022). Erişim tarihi: 10.11.2022, <https://www.defense.gouv.fr/dga/nous-connaitre/presentation-direction-generale-larmement>.

Fearon, J.D. ve Hansen, B.T. (2018). The arms trade, international alignments, and international conflict. Erişim tarihi: 10.11.2022, <https://econ2017.sites.olt.ubc.ca/files/2018/09/The-arms-trade-international-alignments-and-international-conflict.pdf>.

Fukuyama, F. (2021). Turkish drone success... Erişim tarihi: 17.11.2022, <https://www.middleeastmonitor.com/20210413-turkey-drone-success-has-elevated-it-in-the-world-says-fukuyama/>.

Kalyon, L. (2009). Truman Doktrini üzerine bir analiz. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 6(11), 9-11.

Karaköse, N. (2019). *Afrika Grupları komutanı, Kafkas İslam Ordusu komutanı, Sütlüce Fabrikası'nın sahibi Nuri Paşa (Killigil)*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Keohane, R.D. ve Nye, J.S. Jr. (2011). *Power of Interdependence* (Dördüncü Baskı). ABD: Longman (Pearson).

LEOBEN, Leopard Kullanan Ülkeler Grubu. (2022). Erişim tarihi: 10.11.2022, <https://dict.leo.org/myleo/register.php?lp=ende&lang=de>.

Linklater, A., Burchill, S., Devetak, R., Donnelly, J., Paterson, M., Reus-Smit, C., True, J. (2005). *Theory of International Relations* (Dördüncü Baskı). New York: Palgrave Macmillan.

Milli Savunma Bakanlığı. (2022). MSB Tedarik Hizmetleri Genel

Müdürlüğü. Erişim tarihi: 16.10.2022, <https://www.msb.gov.tr/Tedarik/icerik/tedarik-hizmetleri-genel-mudurlugu>.

Milli Savunma Bakanlığı. (2022). *MSB Uluslararası Tedarik İşleri Daire Başkanlığı*. Erişim tarihi: 10.11.2022, <https://www.msb.gov.tr/Tedarik/icerik/tedarik-hizmetleri-genel-mudurlugu>.

Nash, P. (2000). *The other missiles of october; Eisenhower, Kennedy, and the Jupiters, 1957-196*. London: The University of North Carolina Press.

NATO NSPA Tedarik Ajansı. (2022). Erişim tarihi: 01.11.2022, <https://www.nspa.nato.int/>.

North, O.L. and Novak, W. (1991). *Under fire, An American story*. New York: HarperCollins.

Notesfrompoland. (2022, 15 Haziran). Polonya'nın Ukrayna'ya askeri yardımı. Erişim tarihi: 06.11.2022, <https://notesfrompoland.com/2022/06/15/poland-has-given-ukraine-military-aid-worth-at-least-1-7bn-expects-allies-to-help-fill-the-gaps/>.

OCCAR. (2022). Erişim tarihi: 04.10.2022, <http://www.occar.int/about-us>.

Oral, A. (2012). *Şakir Zümre: İlk silah fabrikatörü*. İstanbul: Demkar Yayınevi.

Oran, B. (2008). *Türk dış politikası, Kurtuluş savaşı'ndan bugüne olgular, belgeler, yorumlar, cilt:1 (1919-1980)*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Rosoboronexport, Rusya Askeri İthalat ve İhracat Şirketi. (2022). Erişim tarihi: 10.11.2022 <http://roe.ru/eng/rosoboronexport/status/>.

Savunma Sanayii Başkanlığı. (2022). Uluslararası İşbirliği Dairesi. Erişim tarihi: 07.11.2022, <https://www.ssb.gov.tr/WebSite/contentlist.aspx?PageID=42&LangID=1>.

Savunma SanayiST. (02 Aralık 2022). Savunma sanayinde rekor kırıldı. Erişim tarihi: 20.12.2022, <https://www.savunmasanayist.com/turk-savunma-Sanayinden-kasim-ayinda-ihracat-rekoru/>.

Shin, A. (2019). Washington Post. When oliver North .... Erişim tarihi: 17.11.2022, https://www.washingtonpost.com/lifestyle/magazine/when-oliver-north-avoided-prison-time-for-his-role-in-the-iran-contra-scandal/2018/06/22/c327bc6e-634c-11e8-99d2-0d678ec08c2f_story.html.

SİPRİ 2021 Yılı Raporu. (2021). Türkiye raporu. Erişim tarihi: 19.11.2022, <https://www.sipri.org/databases/national-reports/Turkey>.

T.C. Cumhurbaşkanlığı 2022 Yılı Kalkınma Planı. (2021). Savunma sanayi yerlilik oranı, 164. Erişim tarihi: 13.10.2022, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/2022_Yili_Cumhurbaskanligi_Yillik_Programi.pdf.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. (2004). 5201 sayılı harp araç ve gereçleri ile silâh, mühimmat ve patlayıcı madde üreten sanayi kuruluşlarının denetimi hakkında kanun. Erişim tarihi: 19.11.2022, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5201.pdf>.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. (2022). 3212 sayılı silahlı kuvvetler ihtiyaç fazlası mal ve hizmetlerinin satış, hibe, devir ve elden çıkarılması; diğer devletler adına yurt dışı ve yurt içi alımların yapılması ve eğitim görececek yabancı personel hakkındaki kanun. Erişim tarihi: 17.11.2022, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=3212&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. (2022). SSM'nın SSB'na dönüşmesi, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi No: 7. Erişim tarihi: 10.11.2022, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.7.pdf>.

Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı. (2022). Savunma sanayi tarihçesi ve TSKGV'nın kurulması. Erişim tarihi: 10.10.2022, <https://www.tskgv.org.tr/tr/hakkimizda/tarihce>.

US Congress. (2022). *US National Defense authorization act*. Erişim tarihi: 15.11.2022, <https://www.congress.gov/event/117th-congress/house-event/114816?s=1&r=7>.

US Defense Security Cooperation Agency. (2022). *Yeşil Kitap (Green Book) FMS Referans Kitabı*. Erişim tarihi: 13.11.2022, <https://www.dsca.mil/resources/publications>.

US Department of Treasury. (2022). ABD CAATSA Yasası. Erişim tarihi: 12.11.2022, <https://home.treasury.gov/policy-issues/financial-sanctions/sanctions-programs-and-country-information/countering-americas-adversaries-through-sanctions-act-related-sanctions>.

Walt, S.M. (1987). *The origin of alliances*. London: Cornell Iniversity Press.

Yahuda, M. (1996). *The international politics of Asia Pasific; 1945-1995*. Routledge: New York.